

Nr 50.

Ankom till riksdagens kansli den 31 maj 1944 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till hembiträdeslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1944 dagtecknad proposition, nr 217, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till hembiträdeslag.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft följande i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen inom första kammaren

nr 313 av herrar *Ericsson, Carl Eric, och Bondeson* ävensom inom andra kammaren

nr 495 av fru *Skoglund-Lindblom,*

nr 496 av fru *Nordgren m.fl.,*

nr 497 av fröken *Andersson m. fl.,* likalydande med motionen nr 313 i första kammaren, samt

nr 504 av herr *Senander.*

Beträffande de skäl som anförts till stöd för det genom propositionen framlagda förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Vad motionärerna hemställt återgives i det följande i samband med behandlingen av de bestämmelser som beröras av motionerna. I fråga om motiveringen för motionärernas yrkanden hänvisas till motionerna.

Till utskottet har inkommit *dels* en den 18 april 1944 dagtecknad skrivelse från Hembiträdesföreningarnas centralkommitté, vari tillstyrkts de i motionen II: 496 föreslagna ändringarna i Kungl. Maj:ts förslag, *dels ock* en den 28 april 1944 dagtecknad skrivelse från Arbetarrörelsens kontoristgrupp, vari hemställts att hänsyn måtte tagas till vad i nämnda motion yrkats beträffande helgdagsledighet.

Genom beslut den 30 juni 1933 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla fem sakkunniga att inom departementet biträda med utredning rörande arbetsförhållandena inom det husliga arbetet och avge de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda. Med stöd av detta

bemyndigande tillkallade departementschefen därefter fem sakkunniga, vilka antogo benämningen hembiträdesutredningen.

Utredningen, som till en början upptog frågan om utbildning av hembiträden till behandling och däröver avgav förslag i april 1937, framlade sedermera med skrivelse den 28 februari 1939 två alternativa förslag till lag om reglering av anställnings- och arbetsförhållandena inom det husliga arbetet (SOU 1939: 15). Det ena alternativet, vilket betecknades såsom huvudförslaget, tillstyrktes av fyra av de sakkunniga, medan den femte sakkunnige tillstyrkte det alternativa förslaget.

Över hembiträdesutredningens betänkande avgåvos yttranden av samtliga länsstyrelser, socialstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, arbetsrådet, medicinalstyrelsen, lantbruksstyrelsen, landsorganisationen i Sverige, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, hembiträdesföreningarnas samarbetskommitté, svenska barnsköterskeföreningen, svenska lantarbetsgivareföreningen, svenska lantarbetareförbundet och svenska arbetsgivareföreningen. Flertalet länsstyrelser infordrade yttranden från hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Även husmodersorganisationer och andra sammanslutningar hördes i vissa fall av länsstyrelserna.

Sedan chefen för socialdepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 12 september 1941 för verkställande inom socialdepartementet av utredning rörande vissa befolkningspolitiska spörsmål tillkallat fyra sakkunniga — 1941 års befolkningsutredning — överlämnades hembiträdesutredningens betänkande jämte de däröver avgivna remissyttrandena till befolkningsutredningen för att tagas i övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag.

I anledning härav har hembiträdesutredningens såsom huvudförslag be-tecknade lagförslag varit föremål för överarbetning inom befolkningsutredningen, där arbetet därmed närmast handhäfts av dess delegation för hem- och familjefrågor. Såsom resultat av denna överarbetning har befolkningsutredningen med skrivelse den 28 oktober 1943 överlämnat förslag till hembiträdeslag jämte motivering därtill.

Över befolkningsutredningens förslag ha efter remiss yttranden avgivits av arbetsrådet, socialstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, statens arbetsmarknads-kommission, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, svenska lantarbetsgivareföreningen, svenska lantarbetareförbundet, riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, hembiträdesföreningarnas centralkommitté, folkpartiets kvinnoförbund, högerns centrala kvinnoråd, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund och yrkeskvinnors klubb i Stockholm.

Hembiträdesutredningens förslag.

Tillgång och efterfrågan på hembiträdesplatser.

Utredningen har låtit verkställa en undersökning av läget å arbetsmarknaden i vad angår tillgång och efterfrågan å hembiträdesplatser. Det framgår

av nämnda uppgifter, vilka sträcka sig fram till december 1938, att en betydande brist på arbetskraft föreligger inom det husliga arbetets område. Utredningen framhåller emellertid, att de uppgifter, som stått den till buds, grunda sig endast på de offentliga arbetsförmedlingarnas rapporter, men att hembiträdena i stor utsträckning erhålla platser på annat sätt än genom offentlig arbetsförmedling, främst genom personliga rekommendationer eller annonser. Många platser, som anmälts som lediga till den offentliga arbetsförmedlingen men till vilka denna icke kunnat skaffa lämplig arbetskraft, torde sålunda tillsättas på annat sätt. Å andra sidan torde åtskilliga arbetssökande, som anmält sig hos förmedlingen men som icke genom denna erhållit lämpliga platser, skaffa sig sådana på andra vägar. Enligt utredningens mening torde uppgifterna, i vad de utvisade en markerad brist på arbetskraft, vara riktiga.

Beträffande orsakerna till den bristande tillgången på arbetskraft för hemmens behov hänvisar utredningen i första hand till det konkurrensförhållande, som föreligger mellan hemmen, å ena sidan, samt å andra sidan industri, handel, restaurangrörelse och därmed jämförlig verksamhet, i vilken konkurrens hemmen ofta droge det kortaste strået. Anledningarna därtill vore mångahanda, främst att det husliga arbetet ofta icke betraktades såsom ett yrke i egentlig mening, att detta arbete icke erhållit den fasta reglering av anställnings- och arbetsvillkor, som förekomme på flertalet andra arbetsområden, samt att arbetstiden inom hembiträdesyrket ansåges ej blott oskäligt lång utan även alltför obestämd. Denna det husliga arbetets förmenta underlägsenhet gentemot andra yrken medförde självfallet att, allteftersom nativitetsminskningen gjorde sig märkbar på arbetsmarknaden, dess verkningar alldeles särskilt drabbade det husliga arbetet. I vad anginge landsbygdens brist på huslig arbetskraft erinrade utredningen om flykten från landsbygden, vilken gjorde sig särskilt märkbar inom förevarande område, eftersom de från landsbygden till städer och andra industrisamhällen flyttande personerna till en betydande del utgjordes av kvinnor i den ålder och sociala ställning, att de under andra förhållanden i stor utsträckning skolat taga anställning som hembiträden.

Behovet av legal reglering av hembiträdenas arbetstid.

Bibringandet av fackkunskap genom särskild utbildning skulle enligt hembiträdesutredningens mening ha stor betydelse för höjandet av hembiträdeskårens sociala anseende samt skulle tvivelsutan även i övrigt vara av vikt för åvägabringandet av bättre förhållanden inom yrket. Särskilt borde därvid beaktas, att om man skulle kunna vinna tillräcklig anslutning och framgång för samhällsengripanden i syfte att uppnå förbättrade arbetsförhållanden inom hembiträdesyrket, den kår, som ingripandet skulle avse, rimligtvis borde kunna uppvisa ett visst mått av yrkesutbildning och kunnande. Erforderlig förståelse för reformsträvandena kunde eljest näppeligen vara att förvänta. Någon verklig förbättring torde emellertid icke kunna — i allt fall icke inom rimlig tid — uppnås utan att även andra åtgärder vidtoges. Det huvudsakligaste önskemålet från hembiträdenas sida vore en förbättring av själva

arbetsförhållandena i yrket. Ville man uppnå en ökad tillströmning av arbetskraft till arbetsområdet, måste man därför söka beakta de anställdas önskemål och krav rörande arbetsförhållandena, så långt detta över huvud kunde anses möjligt.

Beträffande de sociala skäl, som påkallade en reglering av hembiträdenas arbetsförhållanden, anför utredningen:

De sociala skäl, som överhuvud framtingat den moderna arbetstidslagstiftningen torde — och detta måhända i alldeles särskild grad — gälla även beträffande hembiträdesyrket. Arbetstiden för denna yrkesgrupp är, såsom allmänt är känt och genom den företagna undersökningen ytterligare bestyrkes, icke blott osedvanligt lång utan även i hög grad obestämd. Enligt utredningen uppgår nämligen den dagliga bruttoarbetstiden till i genomsnitt icke mindre än 12 å 13 timmar. Att hembiträdena vid sådant förhållande i stor utsträckning gå miste om de sociala och kulturella fördelar, som genom lagstiftningen tillförsäkrats de flesta andra arbetargrupper, ligger i öppen dag. Med andra ord, hembiträdena avstängas i en betydande utsträckning från de tillfällen till kroppslig vila och andlig vederkvickelse, som tack vare lagstiftningen komma kamrater inom andra, eljest jämställda arbetargrupper till del, och få därigenom även svårare att skaffa sig erforderliga insikter rörande samhälleliga spörsmål och frågor. Såsom försvar för den längre arbetstiden ligger nära till hands att åberopa det förhållandet, att hembiträdets arbete i och för sig är lättare och mindre påfrestande än exempelvis arbetet i en fabrik, detta särskilt med hänsyn till de pauser i arbetet som kunna förekomma. Utredningen medger gärna, att hembiträdets arbete mången gång är mindre både fysiskt och psykiskt påfrestande än det industriella arbetet. Detta utgör emellertid intet bärkraftigt försvar för en fullständig underlåtenhet att reglera hembiträdets arbetsförhållanden, detta alldeles särskilt som en dylik reglering icke blott avser att skydda mot en direkt uttrötning utan lika mycket avser att bereda vederbörande möjlighet till studier, friluftsliv, umgänge med anhöriga och annan rekreation. Däremot kan den anförda synpunkten givetvis spela en betydande roll vid prövningen av frågan, *huru långt* man kan och bör gå vid en eventuell reglering av hembiträdenas arbetsförhållanden.

Utredningen framhåller vidare, att icke blott sociala skäl påkallade en reglering av hembiträdenas arbetsförhållanden, utan att en dylik reglering vore i lika hög grad påkallad av hänsyn till svårigheterna att under nuvarande förhållanden ernå en tillfredsställande rekrytering till detsamma. Då det industriella arbetet vore arbetstidsreglerat, medan arbetet i hemmen icke blott saknade sådan rättslig reglering utan även i praktiken regelmässigt vore förenat med en mycket lång daglig arbetstid, vore det helt naturligt, att hembiträdesyrket ansåges stå i en särställning, som ur arbetstagarens synpunkt innebure en deklassering av detsamma och som hade till följd, att yrket bleve mindre eftersträvanvärt. Då man även framgent från arbetstagarhåll torde komma att sätta synnerligt värde på att ha en bestämd arbetstid, komme kvinnornas flertal sannolikt även framgent att hellre än husligt arbete välja annan verksamhet, som erbjöde eller ansåges erbjuda större förmåner. Åtminstone komme detta att gälla under tider då det med hänsyn till konjunkturläget ställde sig ganska lätt för den kvinnliga arbetskraften att vinna anställning inom industri, handel eller annan därmed jämförlig verksamhet. I och med

att hembiträdesyrket bleve föremål för reglering, skulle med all sannolikhet arbetstagarna se på det med andra ögon och mera värdesätta de med yrket i övrigt förenade förmånerna.

Utredningen framhåller ännu en synpunkt, som enligt dess mening förtjänade beaktande i detta sammanhang, nämligen att — till följd av att kvinnorna numera funne sysselsättning inom förvärvsområden, där tidigare uteslutande manlig arbetskraft använts — arbetslösheten bland männen vid lågkonjunkturer blivit större än vad eljest skulle varit fallet. Därest man kunde vinna ökad uppskattning och förståelse för hembiträdesyrket och de kvinnliga arbetstagarna såsom följd därav komme att i större utsträckning söka sig till detta yrke, skulle arbetsmarknadsförhållandena röna gynnsam inverkan därav.

Starka skäl talade därför enligt utredningens mening för en reglering av arbetsförhållandena inom det husliga arbetets område. Skäl, som talade mot en sådan reglering, funnes emellertid jämväl. Det mest vägande av sistnämnda skäl vore invändningen, att det husliga arbetet till sin natur vore sådant, att det icke lämpade sig för en reglering lagstiftningsvägen. Utredningen redogör för de svårigheter, som därvidlag gjorde sig gällande, och anför därvid:

Arbetet i ett hem måste bedrivas under andra villkor än exempelvis industriellt arbete och låter sig därför näppeligen insnöras i samma regler, som dem åttatimmarslagen föreskriver för industrien. Förhållandena skifta — och måste i viss utsträckning skifta — från hem till hem och från ort till ort. Även kompliceras frågan därav, att det husliga arbetet icke är specialiserat utan inrymmer en sådan mängd av olikartade arbetsuppgifter. Därför föreligga inom det husliga arbetet icke heller förutsättningar för en intensifiering i samma grad som på de flesta andra arbetsområden. Arbetsrytmen växlar från hushåll till hushåll, beroende på en mängd faktorer, som icke låta sig på förhand bestämmas och därför icke heller genom lagstiftning regleras. Det sagda utesluter dock självfallet icke, att i fråga om rationalisering av hemmen åtskilligt kan göras bättre än vad det nu är. Med den moderna tidens utveckling på det tekniska området — med arbetsbesparande maskiner av skilda slag, med centraluppvärmning och elektricitet m. m. — och allteftersom denna utveckling mera allmänt sträcker sina verkningar även till hemmen, kan säkerligen mycket göras i syfte att på ett mera tillfredsställande sätt organisera det husliga arbetet. Åtskilligt i denna riktning torde för övrigt redan vara gjort, i vad angår stadshemmen, och arbete pågår för att främja en dylik utveckling även för landsbygdens hem. Men även med en genomförd rationalisering av hemarbetet lär det likväl icke låta sig göra att reglera hembiträdenas arbetsförhållanden exakt efter mönster av industriarbetarnas. Man behöver blott tänka på en så enkel, men dock i detta hänseende betydelsefull faktor som att hushållens övriga förvärvsarbetande medlemmar måste få mat innan de gå till sitt arbete och efter det de hemkommit från detsamma. Hembiträdets arbetsdag måste således börja tidigare och sluta senare än övriga hushållsmedlemmars. Då dessa mestadels själva lära hava en arbetsdag, ej understigande åtta timmar, ligger det sålunda i sakens natur, att hembiträdena få börja sitt arbete tidigare och sluta det senare än vad vid en normal, kontinuerlig åttatimmarsdag är fallet. Därest hembiträdenas arbetsdag likväl skulle kunna hållas vid åtta timmar, skulle detta sålunda förutsätta, att hembiträdena kompenseras med motsvarande raster under arbetets gång. Härvid måste det dock beaktas, att med hänsyn till det husliga arbetets art och det sätt, varpå arbetet i ett hem sedvanligen är organiserat, ett sådant arbetsuppehåll

icke lärer kunna uttagas i form av en sammanhängande längre rast utan måste splittras på ett par kortare raster, vardera omfattande kanske en timma. En dylik ordning med kortare raster under arbetsdagen lärer dock näppeligen vara tillfredsställande varken för husmödrarna eller hembiträdena; rasterna skulle verka mycket splittrande på arbetet i hemmet samtidigt som de merendels skulle bli för korta för att hembiträdena skulle kunna utnyttja dem på ett för dem själva tillfredsställande sätt. Med ett ord, man måste säga sig att en reglering av arbetstiden med lagstadgade kortare uppehåll under densamma till viss del skulle bli en reglering på papperet, vars praktiska verkningar i allt fall icke skulle svara mot den irritation och de svårigheter i skilda hänseenden, som därav skulle följa.

Utredningen tillägger, att varje lagstiftning med syfte att reglera arbetsförhållandena för en viss grupp av arbetstagare nödvändigt medförde en motsvarande inskränkning i vad arbetsgivarna dittills ansett som sin rätt. Liksom vid all dylik lagstiftning finge arbetsgivaren söka sig behövlig kompensation på annat sätt, i förevarande fall främst genom bättre organisation av arbetet och ett rationellare utnyttjande av den egentliga arbetstiden.

Mot en reglering av arbetsförhållandena hade, enligt vad utredningen framhåller, jämväl anförts, att arbetstillgången på detta område skulle minskas därigenom att husmödrarna skulle söka att i större utsträckning reda sig utan stadigvarande lejd arbetskraft, i följd varav än flera kvinnor skulle söka sig till andra yrken. Utredningen säger sig icke dela dessa farhågor utan fastmera vara av den uppfattningen, att de flesta husmödrar mera skulle uppskatta en duglig hjälp i hemmet under ordnade arbets- och fritider än en måhända mindervärdig sådan, som läte sig nöja med en praktiskt taget oinskränkt arbetstid.

Det sätt, varpå arbetstidsförhållandena böra regleras.

Arbetstidsförhållandena inom det husliga arbetet kunde regleras antingen *direkt* genom att i en lag uttryckligen angäves hur lång den dagliga arbetstiden finge vara eller *indirekt*, i vilket senare fall arbetstiden icke fastställdes i vidare mån än att vissa minimifritider angäves, vilka arbetstagaren under alla förhållanden skulle äga tillgodonjuta.

Den närmast till hands liggande utvägen kunde enligt utredningen måhända synas vara en direkt arbetstidsreglering, även om därvid skulle behöva bestämmas så lång arbetsdag som tio timmar. Denna utväg måste sägas vara för hembiträdena gynnsammare än en lagstiftning, som lämnade arbetstiden i och för sig oreglerad och inskränkte sig till att garantera vissa fritider. Flera skäl talade emellertid emot ett beträdande av denna väg. Det skulle sålunda utan tvivel för hembiträdenas stora massa te sig som en orättvisa, om man direkt i lag fastslog, att deras arbetstid skulle betydligt överstiga vad som i allmänhet gällde. Det torde därför kunna befaras, att en sådan lag skulle från hembiträdenas sida mötas med större missnöje än en lag, som icke direkt bestämde arbetstidens längd utan endast garanterade vissa minimifritider.

Såsom ett ytterligare skäl för indirekt arbetstidsreglering framhåller utred-

ningen, att frågan därigenom komme att lösas enligt en linje, som icke stode i alltför skarp motsats till deras mening, vilka ansåge det husliga arbetets område över huvud icke vara lämpat för en reglering lagstiftningsvägen. Nu anförda synpunkt ägde enligt utredningens mening sitt berättigande lika mycket av sakliga som av taktiska skäl. Då förevarande område vore för lagstiftningen nytt, borde man gå fram med varsamhet och söka anknyta till och utbygga redan befintliga sedvänjor och bruk. Vissa sådana sedvänjor funnes i fråga om hembiträdenas fritider men torde däremot saknas i vad anginge arbetstidens längd. Därest det första försöket till rättslig reglering av arbetsförhållandena på förevarande område befunnes slå väl ut, torde man i en framtid böra upptaga till övervägande frågan om vidtagande av ytterligare åtgärder till likställande av hembiträdena med övriga arbetargrupper.

Beträffande frågan om erforderliga förbättringar i hembiträdeskårens arbetsvillkor skulle kunna uppnås på andra vägar än genom tillgripande av särskilda lagstiftningsåtgärder, framhåller utredningen att — allteftersom upplysningen stege och förståelsen för den anställdes berättigade krav växte — tiden själv i sin mån arbetade till förmån för hembiträdena. Utredningen fortsätter:

Med en dylik motivering skulle emellertid hart när varje arbetstidslagstiftning kunna avböjas; och så långt torde väl ingen vilja gå. Och vad just det ifrågavarande arbetsområdet beträffar lära särskilda skäl föreligga att *icke* överlämna frågan till en lösning under hand och så småningom. I det husliga arbetets natur ligger, att det på varje arbetsplats i regel utföres av allenast en arbetare. Härav följer att arbetarsidan i allmänhet får svårare att hävda sin ställning gentemot arbetsgivaren, än om ett flertal arbetare samfällt framträtt med sina önskemål. Vidare läres krävas, för att förbättringar skola kunna förväntas inom rimlig tid, att fasta organisationer, lämpade att sluta avtal, finnas å både arbetsgivar- och arbetstagersidan. Sådana organisationer finnas emellertid icke för närvarande. Med hänsyn till hemarbetets säregna natur och den hastiga omsättningen inom hembiträdesyrket läres det för övrigt vara tvivelaktigt, om dylika organisationer av erforderlig fasthet och styrka överhuvud kunna åstadkommas på det husliga arbetets område. Och även om en organisationsform, öppnande möjlighet till förhandlingar och överenskommelser, skulle komma till stånd, är det i varje fall tydligt att åvägbringandet härav kommer att kräva en lång tid. Emellertid kan man utgå från, att om av något skäl försöken att lagstiftningsvägen reglera hembiträdenas anställningsförhållanden skulle misslyckas, frågans lösning så småningom kommer att framtvingas fackföreningsvägen.

Det må även i detta sammanhang erinras, att på flera av de yrkesområden, där staten tidigare ingripit i reglerande syfte, fasta organisationer långt dessförrinnan funnits med allt vad detta inneburit av möjligheter till en reglering på enskild väg. Det har emellertid likväl icke befunnits tillräckligt med det inflytande, som organisationerna utövat, utan det har ansetts lämpligt med samhällsingripanden för åvägbringande av erforderlig enhetlighet och stadga.

Då alltså staten funnit erforderligt att ingripa på yrkesområden, där organisationer funnits, som kunnat företräda arbetstagarerna och frambära deras önskemål i fråga om reglering av arbetsförhållandena, synes desto större skäl förefinnas för staten att vidtaga åtgärder beträffande ett område, där allt hittills har varit lämnat åt sig självt, där förhållandena fått mera slumpvis ordna sig och beträffande vilket en allmän mening synes råda därom, att det icke är bra som det är.

Behovet av legal reglering av andra arbetsförhållanden än hembiträdenas fritid.

Hembiträdesutredningen har på anförda skäl funnit, att en reglering icke bör inskränkas att avse endast fritiden utan omfatta jämväl vissa andra frågor. I sådant hänseende yttrar utredningen:

Bland de spörsmål, som synas böra i detta sammanhang upptagas till prövning, märkes främst frågan om en fastare reglering av själva anställningsavtalet och tiden för dess varaktighet. De osäkra och lösliga förhållanden, som för närvarande äro rådande härutinnan, lära vara allmänt kända. Lika väl som ett hembitråde stundom anser sig kunna sluta en anställning, när helst hon så behagar, så förekommer bland vissa husmödrar den uppfattningen, att de kunna avskeda ett hembitråde tämligen godtyckligt. Emellertid må bemärkas, att förutsättningen för en reglering av tiden för avtalets giltighet torde vara, att den ömtåliga frågan om rätt för endera parten att i vissa fall uppsäga avtalet samtidigt upptages till behandling. Vidare synas hembiträdenas bostadsförhållanden, i de fall där hembiträdena äro boende i arbetsgivarnas hem, böra göras till föremål för reglering. Det förekommer utan tvivel, att hembiträden såsom bostad anvisas utrymmen, som ur hygieniska och sociala synpunkter icke äro godtagbara såsom boningsrum. Ytterligare torde, med hänsyn till den osäkerhet som för närvarande är rådande beträffande denna fråga, jämväl spörsmålet om hembiträdes rätt till sjukvård genom arbetsgivarens försorg böra erhålla rättslig reglering. Även beträffande tiden för utbetalande av hembiträdes kontantlön synes en lagbestämmelse böra träffas, detta främst med hänsyn till den nonchalans som härutinnan icke sällan kommer till synes från arbetsgivarens sida. Slutligen torde, med hänsyn till de önskemål härom som från olika håll framförts, även frågan om en viss standardisering av arbetsbetyg för hembiträden böra upptagas till prövning.

Anledningen till framläggandet av alternativa förslag.

En lagstiftning för det husliga arbetets område av den innebörd, som i det föregående antytts, syntes enligt utredningen kunna utformas enligt tre olika linjer. Man kunde till en början tänka sig en lagstiftning, uppbyggd efter mönster av arbetarskyddslagen eller allmänna arbetstidslagen, d. v. s. av tvingande karaktär och kombinerad med övervakning genom något statligt organ, närmast yrkesinspektionen. För det andra kunde man tänka sig en lagstiftning av i stort sett samma karaktär som nyss nämnts men utan övervakning; lagen skulle alltså i fråga om fritider m. m. vara av tvingande natur, men man överlämnade åt den anställde att själv genom skadeståndstalan beivra de eventuella åsidosättanden av lagens föreskrifter, till vilka arbetsgivaren kunde göra sig skyldig. En dylik lag skulle alltså till sin allmänna utformning i viss mån erinra om semesterlagen. Det tredje alternativet slutligen skulle innebära, att lagstiftningen gjordes helt dispositiv och för sin tillämpning förutsatte, att parterna vore ense därom; lagen skulle således äga tillämpning endast å tjänsteavtal, som av parterna avsetts skola underställas lagen och som till utmärkande därav ingåtts i viss föreskriven form.

Utredningen anser sig icke kunna förorda en tvingande lagstiftning, kom-

binerad med övervakning genom statligt organ. Redan med hänsyn till det stora antalet arbetsplatser, varmed man inom det husliga arbetet hade att räkna, torde en övervakning icke vara möjlig. Därtill komme att den allmänna meningen kunde förväntas med synnerligen skärpa vända sig mot ett system, som förutsatte en statlig övervakning av förhållanden, som rörde hemlivet och hemmen.

De båda återstående alternativen, vilka av utredningen betecknas, förslaget om tvingande lagstiftning utan övervakning huvudförslaget eller alternativ I och förslaget om dispositiv lagstiftning det alternativa förslaget eller alternativ II, syntes däremot båda vara av beskaffenhet att i och för sig kunna godtagas. Vartdera alternativet hade sina fördelar och sina nackdelar.

Enighet har icke kunnat uppnås inom utredningen angående vilketdera alternativet, som borde skänkas förord. Majoriteten har ansett övervägande skäl tala för huvudförslaget, medan en ledamot bestämt förordat det alternativa förslaget. Förstnämnda ledamöter ha emellertid — för den händelse en lagstiftning i enlighet med huvudförslaget skulle slutligen avböjas — ansett sig böra i andra hand tillstyrka en enligt det alternativa förslaget utformad lagstiftning. I enlighet härmed ha båda förslagen framlagts såsom utredningens förslag, därvid dock en ledamot bland majoriteten förordat en annan utformning av det alternativa förslaget. Den ledamot, som förordat endast sistnämnda förslag, har ansett det av honom sålunda tillstyrkta förslaget böra i vissa delar utformas på annat sätt än vad majoriteten föreslagit.

En enligt huvudförslaget utformad lagstiftning, som icke begränsades till enbart en reglering av hembiträdenas fritid utan komme att omfatta även vissa andra frågor, borde enligt utredningens mening icke i alla avseenden givas tvingande karaktär. Tvingande lagbestämmelser borde självfallet icke träffas i andra fall än där ett direkt samhällsintresse krävde bestämmelsernas uppfyllande. Ett dylikt intresse föreläge beträffande själva fritidsbestämmelserna. I fråga åter om vissa andra av de föreslagna bestämmelserna syntes däremot ett sådant samhälleligt intresse icke föreligga, i allt fall icke av den styrka att lagregler av tvingande karaktär syntes motiverade. I dessa delar torde därför lagens bestämmelser böra tillämpas endast då parterna icke genom överenskommelse annorledes ordnat sitt mellanhavande. Lagen finge i sådana fall sin betydelse genom att den förebyggde uppkomsten av tvister i sådana fall, där parterna ej själva i förväg reglerat en viss fråga.

De viktigaste bestämmelserna i huvudförslaget.

Tidpunkten då det ordinarie arbetet senast skall sluta har fastställts till kl. 19. I lanthushåll må dock, när avtal därom träffats, den ordinarie arbetstiden för månaderna april—september sluta senast kl. 20. Tidpunkten för arbetets början på morgonen beröres ej i lagen.

Övertidsarbete efter den ordinarie arbetstidens slut tillåtes utan begränsning i den omfattning, varom parterna må överenskomma. Men hembiträdet är allenast i den mån avtal därom träffats skyldigt utföra över-

tidsarbete. Övertidersättning skall, enligt tvingande bestämmelse, utgå för egentligt övertidsarbete. Däremot är övertidersättning ej stadgad för arbete, som blott innefattar tillsyn av barn eller annan därmed jämförlig vakttjänst eller för arbete, som är föranlett av sjukdom inom arbetsgivarens familj. Om övertidersättningens storlek innehåller lagen icke någon bestämmelse. Övertidersättningen må, när parterna äro därom ense, utbytas mot en mot övertiden svarande ledighet å ordinarie arbetstid.

En vardag i veckan efter kl. 14 samt var tredje sön- eller helgdag äger hembiträdet dessutom åtnjuta fritid. Ledigheten var tredje sön- eller helgdag kan efter överenskommelse utbytas mot ledighet varannan sön- eller helgdag efter kl. 13.

I händelse avtal ej träffats om uppsägningstid skall denna utgöra fjorton dagar i fråga om avtal, ingångna på obestämd tid. För bestämd tid ingångna avtal, som ej uppsagts senast fjorton dagar före avtalstidens slut, skola anses förlängda på en månad för varje gång. I vissa fall — såsom då endera parten i väsentlig mån åsidosatt sina skyldigheter mot andra parten — må avtalet uppsägas till omedelbart upphörande. Dessutom kan arbetsgivare, med iakttagande av fjorton dagars uppsägningstid, uppsäga ett på bestämd tid anställt hembiträde, som blir av sjukdom förhindrat fullgöra sina sysslor under viss längre tid.

Ingår i hembiträdes löneförmåner bostad hos arbetsgivaren, äger hembiträdet, enligt tvingande bestämmelse, rätt till bostadsutrymme av beskaffenhet, som i hälsovårdsstadgan föreskrives för boningsrum.

Vid sjukdom äger hembiträde, som är i arbetsgivarens hus och kost, hos arbetsgivaren erhålla bostad och kost jämte nödig personlig tillsyn så länge avtalet består.

Åsidosättande från arbetsgivares eller hembiträdes sida av förpliktelser enligt avtalet eller lagen medför skadeståndsskyldighet.

Vissa särbestämmelser gälla för minderåriga hembiträden, d. v. s. hembiträden som ej fyllt 16 år. Av dessa bestämmelser må nämnas, att minderårigt hembiträde ej må användas till övertidsarbete utöver sju timmar i veckan. Arbetsgivare, som använder hembiträde till arbete i strid mot de beträffande minderårigt hembiträde meddelade särbestämmelserna, är förfallen till dagsböter.

De viktigaste bestämmelserna i det alternativa förslaget.

Det alternativa förslaget upptager två från varandra fristående grupper av bestämmelser, gällande den ena för minderåriga hembiträden och den andra för vuxna hembiträden, anställda enligt normalkontrakt.

I den mån det alternativa förslaget hänför sig till minderåriga hembiträden är det utformat analogt med huvudförslaget.

I ett normalkontrakt för vuxna hembiträden skola intagas bestämmelser om anställningens art och tiden för anställningen, hembiträdets kontantlön och övriga förmåner, tiden för lörens utbetalande, hembiträdets rätt till lön

och vård vid sjukdom ävensom vem kostnaden för sjukvård åt hembiträdet skall åvila, den ordinarie arbetstidens slut samt huruvida och på vilka villkor hembiträdet skall vara skyldigt utföra övertidsarbete, hembiträdets fritider, arbetsgivarens rätt att vid hembiträdets sjukdom uppsäga avtalet samt, där överenskommelse träffats om den ordinarie arbetstidens längd eller om den tid på dagen, då arbetet skall börja, vad härutinnan blivit överenskommet. I fråga om anställningstiden upptager förslaget en bestämmelse, att anställningen skall avse bestämd tid. Till vidare gällande avtal skola alltså ej få förekomma, i den mån de falla under lagens tillämpning.

Vad som i det särskilda fallet skall gälla vid avtal enligt normalkontrakt blir, som förut nämnts, beroende på parternas fria överenskommelse. Dock angivas i lagen vissa minimiförmåner för hembiträdet, vilka under alla förhållanden skola utgå; bättre förmåner få väl avtalas men ej sämre. Överenskomma parterna det oaktat, med användande av formulär för normalkontrakt, i något hänseende om sämre villkor för hembiträdet än vad i lagen angives såsom minimibestämmelser, skola beträffande sådana punkter lagens minimibestämmelser likväl gälla. De i förslaget upptagna minimibestämmelserna sammanfalla praktiskt taget med de stadganden, som i huvudförslaget upptagits för vuxna hembiträden.

Befolkningsutredningens förslag.

Utredningen har på anförda skäl kommit till den uppfattningen, att en laglig reglering av hembiträdenas arbetsförhållanden av samma typ, som förekomme inom flertalet andra yrken, vore synnerligen önskvärd.

Efter att ha framhållit såsom nödvändigt att jämsides med genomförandet av nu ifrågavarande förslag söka andra utvägar för att undvika sociala missförhållanden på grund av brist på hemhjälp meddelar utredningen, att det är dess avsikt att till särskild behandling upptaga vissa av de därmed sammanhängande frågorna samt därvid göra en analys av hembiträdesfrågans allmänna läge och sociala innebörd.

Utredningen säger sig i lagstiftningsfrågan ha kommit till den ståndpunkten, att om en lagstiftning på detta område skulle genomföras den borde vara av tvingande karaktär. En dispositiv lagstiftning löpte, såsom hembiträdesutredningen påpekat, risken att endast bliva en lag på papperet. Utredningen förordade, att hembiträdesutredningens huvudförslag lades till grund för lagstiftning i ämnet men föresloge på vissa punkter modifikationer i nämnda förslag. Ifrågavarande lagstiftning borde enligt befolkningsutredningens uppfattning genomföras så snabbt som möjligt. Vidtoges inga åtgärder för att underlätta rekryteringen på hembiträdesbanan, torde läget på hemarbetsmarknaden bliva allt svårare, i den mån bristen på arbetskraft ökade. Ur utredningens synpunkter hade det varit lämpligt, om alla med hemarbetet sammanhängande problem hade kunnat tagas upp till prövning i ett sammanhang. Särskilt frågan om utbildningen av den husliga arbetskraften borde ha prövats samtidigt som lagförslaget. Då utredningen emellertid icke såg sig i stånd att framkomma med förslag rörande den husliga utbildningen i så god tid,

att dessa kunde bliva föremål för behandling vid 1944 års riksdag, hade utredningen ansett sig nödsakad att utbryta lagstiftningsfrågan ur sitt sammanhang. Någon större olägenhet därav torde icke uppstå, då det skydd, som erbjödes, måste skänkas även den okvalificerade arbetskraft, som i fortsättningen liksom hittills kan beräknas söka sig till hembiträdesyrket.

Befolkningsutredningens förslag skiljer sig från hembiträdesutredningens, i den mån detta återgivits här ovan, i följande delar.

Beträffande compensationen för övertidsarbete skall denna enligt befolkningsutredningens förslag i första hand utgå i form av en mot övertiden svarande ledighet å ordinarie arbetstid och först i andra hand i form av kontant ersättning. Vidare har bestämmelsen att compensation ej utgår för arbete, som blott innefattar tillsyn av barn eller annan därmed jämförlig vaktjänst, utgått.

Enligt hembiträdesutredningens förslag skulle för bestämd tid ingångna avtal, som ej uppsagts senast fjorton dagar före avtalstidens slut, anses förlängda på en månad för varje gång. Enligt befolkningsutredningens förslag skall i sådant fall avtalet anses förlängt att gälla tills vidare.

Med minderårigt hembiträde förstås enligt befolkningsutredningens förslag hembiträde, som ej fyllt 18 år. I hembiträdesutredningens förslag var åldersgränsen satt till 16 år.

Den i hembiträdesutredningens förslag förekommande straffbestämmelsen för arbetsgivare, som använder minderårigt hembiträde till arbete i strid mot bestämmelserna i lagen, har icke upptagits i befolkningsutredningens förslag.

Departementschefen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Möller, har såsom allmän motivering till det genom propositionen framlagda förslaget anfört följande:

»Vårt lands arbetstidslagstiftning har successivt utbyggt att omfatta allt flera grupper av lönearbetare. Bland de yrkeskategorier, vilkas arbetstid fortfarande icke är på något sätt lagligt reglerad, befinner sig hembiträdeskåren. Ett av skälen härtill torde vara den länge rådande uppfattningen att husligt arbete icke vore något yrke och att det för dess utövare icke krävdes vare sig särskild utbildning eller ordnade arbetsförhållanden. Numera torde blicken alltmer ha öppnats för att det husliga arbetet, om det skall kunna utföras på ett tillfredsställande sätt, kräver skicklighet och kunnighet i många olika hänseenden och att det till sin natur är både krävande och ansträngande.

Mot införande av reglerade arbetsförhållanden inom det husliga arbetet har rests den invändningen att arbetet inom hemmen vore till sin natur så skiftande och oregelbundet att det icke kunde förläggas till vissa bestämda tider. Ett visst fog har denna invändning så till vida att en legal reglering av hembiträdenas arbetstid av hänsyn just till anförda synpunkt icke kan givas samma utformning som den för andra yrken i allmänhet gällande. Däremot kan invändningen icke tagas till intäkt för ett avvisande av varje slag av arbetstidsreglering.

De ordnade arbetsförhållandena på förevarande område ha icke varit utan

praktiska verkningar å rekryteringen till yrket. Den nu rådande utpräglade bristen på kvalificerad arbetskraft till det husliga arbetet är icke till övervägande del en krisföreteelse. Denna brist förefanns redan långt före kriget, ehuru den blivit alltmera akut under de sista åren, då brist på arbetskraft präglat även den allmänna arbetsmarknaden. Såväl vid de undersökningar rörande arbetsförhållandena på detta område, vilka företagits på föranstaltande av hembiträdesutredningen, som i remissyttrandena i förevarande ärende har uttalats, att den bundenhet, som avsaknaden av reglerad fritid medförde, varit den främsta orsaken till att hembiträdesyrket icke kunnat hävda sig i konkurrensen med andra yrken. Denna uppfattning bestyrkes ock därav att hembiträdesyrket i och för sig inrymmer obestridliga fördelar, bland annat den att däri kunna erfarenheter kunna direkt nyttiggöras i händelse av framtida familjebildning. Ej heller torde löneläget inom yrket numera kunna anses ogynnsamt för arbetstagaren. Yrket borde därför äga förutsättningar att verka lockande på den kvinnliga arbetskraften.

Mot genomförande nu av arbetstidsreglering på detta område har även invänts, att de, som vilja ägna sig åt yrket, numera torde utan stöd av särskilda lagbestämmelser kunna betinga sig väl så goda förmåner som i andra redan reglerade yrken med ungefärligen motsvarande kompetenskrav. Denna invändning kan emellertid icke tillerkännas någon avgörande betydelse. Man bör nämligen icke bortse från att, i den mån hembiträdeskåren utan stöd av lagstiftning vunnit förbättring i arbetsförhållandena, detta skett under en tid då en allt annat än önskvärd brist på arbetskraft inom yrket varit rådande. Förbättringarna torde också främst ha vunnits av den mera kvalificerade delen av hembiträdeskåren. Någon garanti finnes icke för fortvaron av dessa förbättringar för den händelse ett jämviktsläge mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft inom yrket skulle — exempelvis under en arbetslöshetsperiod — uppnås. Därtill kommer att resultatet av de av hembiträdesutredningen åberopade statistiska undersökningarna icke ge belägg för uppfattningen att arbetstidsförhållandena inom yrket genomgående äro tillfredsställande; reservation får därvid dock göras för de förändringar till det bättre, som kunna ha inträffat sedan materialet till dessa undersökningar insamlades.

Såväl hembiträdesutredningen som befolkningsutredningen ha framhållit, att även andra åtgärder äro erforderliga för vinnande av en såväl kvalitativt som kvantitativt mera tillfredsställande rekrytering inom hembiträdesyrket. Främst har härvid pekats på utbildningsfrågan. Befolkningsutredningen, som meddelat, att den har för avsikt att framlägga förslag härom, vilket emellertid icke kan ske i sådan tid att förslaget kan underställas innevarande års riksdag, finner med hänsyn till det starkt framträdande behovet av en snabb lösning av frågan om arbetstidsreglering lagstiftning härom böra genomföras utan avvaktan på den fortsatta utredningen av utbildningsfrågan.

Att nämnda lagstiftningsfråga nu är mogen för sin lösning bestyrkes jämväl av den positiva inställning till frågan som allmänt intagits i remissyttrandena. Jag vill erinra om att såväl husmödrarnas och hembiträdenas

centrala organistioner som de fyra största politiska partiernas kvinnoorganisationer yttrat sig över befolkningsutredningens förslag.

Under åberopande av det anförda vill jag förorda, att förslag i nu förevarande ämne förelägges riksdagen. På de skäl, som anförts av hembiträdesutredningen och befolkningsutredningen bör man begränsa sig till att reglera hembiträdenas fritid.

En lag i ämnet kan utformas såsom i princip antingen tvingande eller dispositiv. Till det förra alternativet ha majoriteten av hembiträdesutredningen ävensom befolkningsutredningen anslutit sig. Det senare alternativet har förordats av en ledamot av hembiträdesutredningen. Då utförlig redogörelse lämnats för de skäl, som kunna anses tala för och emot respektive förslag, torde jag kunna inskränka mig till att meddela, att jag helt ansluter mig till den ståndpunkt, som intagits av hembiträdesutredningens majoritet och av befolkningsutredningen.

I hembiträdesutredningens och befolkningsutredningens förslag ingå jämväl vissa andra bestämmelser rörande hembiträdenas arbetsförhållanden än frågan om deras fritid. Sålunda regleras frågorna om anställnings- och uppsägningstid, hembiträdes rätt till bostad och till sjukvård genom arbetsgivarens försorg, tiden för lönens utbetalande, avtalets upphörande i vissa fall och skadestånd. Med hänsyn till att någon allmän arbetsavtalslagstiftning ännu icke kommit till stånd ha betänkligheter yppats mot att nu införa för ett begränsat område gällande avtalsregler. För ett friktionsfritt förhållande mellan arbetsgivare och hembiträde är det emellertid av stor vikt, att under avtalstiden uppkommande frågor rörande respektive parts rättigheter och skyldigheter äro på förhand i princip reglerade. Det är ett obestridligt faktum, att någon sådan reglering i allmänhet icke förekommer i förhållandet mellan arbetsgivare och hembiträde. Ett starkt praktiskt behov av en dylik reglering finnes sålunda. Vad som främst kunde anses tala mot densamma skulle vara den omständigheten att de nu föreslagna bestämmelserna kunna, därest de lagfästas, komma att analogivis åberopas för tillämpning inom arbetsområden, för vilka de icke kunna anses väl avpassade. Det bör därför framhållas, att förhållandena inom hembiträdesyrket äro så speciella, att största försiktighet måste iakttagas vid en dylik analogisering. Iakttagas detta, synas några betänkligheter icke behöva hysas mot att i den omfattning nyss nämnts reglera avtalsförhållandet mellan arbetsgivare och hembiträde.»

Lagrådet.

Lagrådet har såsom allmänt omdöme om förslaget yttrat:

»Såsom departementschefen anført har vårt lands arbetstidslagstiftning efter hand utbyggts att omfatta allt flera grupper av lönearbetare. Det framstår därför i och för sig som naturligt att en laglig reglering kommer till stånd även i avseende å arbetsförhållandena inom det husliga arbetet.

Under förarbetena till lagstiftningen har framhållits, att en dylik reglering vore särskilt önskvärd med hänsyn till de rådande svårigheterna att ernå en tillfredsställande rekrytering inom hembiträdesyrket. Då bristen på arbetskraft

för tillgodoseende av hennens behov sedan länge varit mycket framträdande, vore det tydligen av största värde om den föreslagna lagstiftningen kunde bidra till att skapa mera tillfredsställande förhållanden på detta område. Att så skulle bli fallet har dock dragits i tvivelsmål. Farhågor ha till och med uttalats att resultatet skall bli det motsatta, eller med andra ord att svårigheterna för husmödrarna — enkannerligen i familjer med barn — skola komma att ökas.

Uppenbarligen är det icke möjligt att i förväg med säkerhet bedöma vilken betydelse lagstiftningen kan komma att få i förevarande hänseende. Övervägande skäl synas dock tala för att en reglering av hithörande spörsmål skall verka i gynnsam riktning. I varje fall synes önskvärt att på sätt föreslagits genom en provisorisk lagstiftning söka föra frågan framåt.

Beträffande förslaget detaljbestämmelser kunna naturligen delade meningar göra sig gällande. Bestämmelserna synas dock ha avvägs med tillbörlig varsamhet; i det stora hela innefatta de ett fastställande av vad på många håll redan tillämpas.»

Utskottets yttrande.

Det genom propositionen framlagda förslaget innebär i första hand en reglering av hembiträdenas arbetstid. Denna bestämmes icke såsom i andra arbetstidslagar direkt genom angivande av maximiarbetstiden under viss tidsperiod utan indirekt genom regler om viss minsta fritid. Å den fritid som är tillförsäkrad hembiträdet kan dock övertidsarbete vid behov förekomma, å kvällsledigheten efter den ordinarie arbetstidens slut utan begränsning men å fridagar endast under vissa angivna omständigheter. Övertidsarbete förutsätter i regel överenskommelse mellan arbetsgivaren och hembiträdet. Endast vid sjukdomsfall är hembiträdet skyldigt att utföra arbete å övertid. Hembiträdet är berättigat till särskild gottgörelse för allt övertidsarbete.

Den föreslagna lagen reglerar även en del avtalsförhållanden, som ej röra hembiträdenas fritid. Sålunda givas bestämmelser bland annat angående uppsägningstid, hembiträdenas bostadsförhållanden i fall då de bo hos arbetsgivarna, deras rätt till vård vid sjukdom, tid för utbetalande av lön, avtalets upphörande i förtid samt betyg.

För minderåriga hembiträden, d. v. s. sådana som ej fyllt 18 år, föreslås vissa särbestämmelser. Bland annat skall gälla, att sådant hembiträde icke får användas till arbete å övertid mera än sju timmar i veckan.

Den föreslagna regleringen är i princip av tvingande natur. Vissa bestämmelser äro emellertid avsedda att tillämpas endast då parterna icke genom överenskommelse annorledes ordnat sitt mellanhavande.

Åsidosättande från arbetsgivares eller hembiträdes sida av förpliktelser enligt avtalet eller lagen skall enligt förslaget medföra skadeståndsskyldighet.

Utskottet delar departementschefens åsikt om behovet av en lagstadgad reglering på ifrågavarande område. Detta framträder vad beträffar arbetstidsförhållandena särskilt mot bakgrunden av att de flesta andra grupper av löne-

arbetare redan fått sin arbetstid legalt reglerad. Den mot den ifrågasatta lagstiftningen gjorda invändningen, att de som vilja ägna sig åt hembiträdesyrket numera torde kunna utan stöd av lagbestämmelser betinga sig väl så goda förmåner som i andra redan reglerade yrken med ungefärligen motsvarande kompetenskrav, kan såsom departementschefen uttalat icke tillerkännas någon avgörande betydelse. Ett av syftena med lagstiftningen och ett väsentligt sådant är ju att skapa förutsättningar för en tillfredsställande rekrytering och därigenom avhjälpa den framträdande bristen på arbetskraft inom hembiträdesyrket. I den mån hembiträdeskåren vunnit förbättringar i sina arbetsförhållanden, torde detta väsentligen ha berott just på den bristande tillgången i förhållande till efterfrågan på arbetskraft. När man nu åsyftar att öka tillgången, synes avseende icke kunna fästas vid en invändning, som förutsätter att bristen på arbetskraft blir bestående. Såsom lagrådet anfört innefattar den ifrågasatta lagstiftningen i det stora hela ett fastställande av vad på många håll redan tillämpas. Genom den lagliga regleringen komma således redan vunna förbättringar för hembiträdeskåren att bevaras och utsträckas att bli tillämpliga även beträffande dem som icke på avtalsvägen kunnat uppnå motsvarande villkor.

Beträffande utformningen av fritidsregleringen synes tillbörlig hänsyn ha tagits till det husliga arbetets speciella karaktär. Vad angår detaljerna har utskottet icke funnit anledning till erinran annat än mot den i 9 § föreslagna möjligheten till utsträckning av ordinarie arbetstiden i fråga om arbete i jordbrukshushåll samt mot den i 13 § föreslagna formen för övertidsgottgörelse. Utskottet återkommer till dessa frågor i det följande.

Av skäl som anförts av sakkunnigutredningarna och departementschefen anser utskottet det välbetänkt att även vissa andra spörsmål än det om hembiträdenas fritid regleras i förevarande sammanhang. Mot vad härutinnan föreslagits har utskottet ingen erinran.

Utskottet övergår härefter till detaljbestämmelserna i förslaget. I den mån dessa ej beröras här nedan, ha de icke föranlett något yttrande från utskottets sida.

6 §.

Förslaget inrymmer i denna paragraf bestämmelser om hembiträdes bostadsförhållanden i fall då i hembiträdets löneförmåner ingår bostad hos arbetsgivaren. I anslutning härtill stadgas, att hembiträdet skall äga att i sitt bostadsutrymme under fritid mottaga tillfälliga besök, i den mån märklig olägenhet därigenom ej kan anses uppkomma för arbetsgivaren eller dennes familj. Detta stadgande är avsett att bli tillämpligt såväl då hembiträdet fått sig tillförsäkrat eget rum som då hon anvisats annat bostadsutrymme. Stadgandet är dispositivt; det skall således icke gälla, om parterna träffat därifrån avvikande överenskommelse.

Hembiträdesutredningens förslag innehöll ej någon uttrycklig bestämmelse om besöksrätten. I fråga om dispositionsrätten till eget rum föreslog utredningen ett stadgande av innehåll, att hembiträdet skulle äga bruka detta utan

intrång av arbetsgivaren eller dennes familj. Utredningen framhöll, att hembiträde, som anvisats eget rum, måste anses ha rätt att under fritid mottaga besök på sitt rum utan särskilt tillstånd av arbetsgivaren. Därmed vore självfallet icke sagt, att hembiträdet hade rätt att inlogera en främmande människa i det åt henne anvisade rummet vare sig för längre tid eller över en natt. Endast arbetsgivaren, d. v. s. lägenhetsinnehavaren, kunde enligt utredningens mening vara berättigad att i lägenheten eller något av dess rum inrymma främmande personer.

Befolkningsutredningen föreslog, att hembiträde skulle äga bruka eget rum endast »för egen räkning». Innebörden häri är oklar.

I förhållande till hembiträdesutredningens förslag innebär Kungl. Maj:ts en viss utvidgning, nämligen i fråga om besöksrätten, då hembiträdet icke anvisats eget rum.

Departementschefen har ansett det icke kunna ifrågakomma att bestämma ett visst klockslag, efter vilket hembiträdet icke mot arbetsgivarens önskemål skulle få hysa gäster i sitt rum. Å andra sidan borde tydligen främmande personer icke få bruka hembiträdets rum annat än såsom tillfälliga besökande. Med hänsyn till att hembiträdet hade sin bostad inom arbetsgivarens lägenhet, borde denne kunna såsom ett naturligt krav uppställa, att ordning och skick iakttoges av den besökande. Olägenhet av besök hos hembiträdet kunde även vållas arbetsgivaren exempelvis i sådana fall då hembiträde, som icke fått sig eget rum tillförsäkrat, under fridagar mottog besök, varigenom arbetsgivaren hindrades utföra de sysslor denne hade att i hembiträdets ställe utföra. Det syntes departementschefen lämpligt att i lagen giva uttryck för dessa synpunkter.

I *motionen II: 496* har gjorts gällande, att det med besöksrätten förbundna villkoret, som ligger i uttrycket »i den mån märklig olägenhet därigenom ej kan anses uppkomma för arbetsgivaren eller dennes familj», torde vara ägnat att skapa tvister mellan parterna, eftersom begreppet »märklig olägenhet» torde vara svårt att närmare definiera. Motionärerna ha därför yrkat, att förstnämnda citerade uttryck måtte utgå. Enligt deras uppfattning torde med departementschefens uttalande om den olägenhet för arbetsgivaren som kunde uppstå vid besök hos hembiträde, som icke tillförsäkrats eget rum, knappast ha åsyftats annat fall än då hembiträdet fått sig anvisat köket såsom bostad. Då detta numera säkerligen endast torde förekomma rent undantagsvis, kunde det knappast anses motivera en särskild bestämmelse i lagen. Att arbetsgivaren borde kunna uppställa det kravet att den besökande iakttog ordning och skick syntes vara en självklar sak, som icke behövde angivas i lagen.

Vad beträffar motionärernas uttalande om hembiträdernas bostadsförhållanden, då de ej anvisats eget rum, torde böra anmärkas, att hembiträdesutredningen i sitt år 1939 avgivna betänkande med stöd av företagna undersökningar kostaterade, att det i en ej obetydlig utsträckning förekomme, att hembiträderna anvisades sovplats i kök eller alkover, mellangångar eller dylika utrymmen. Dessa nämndes dock såsom exempel på mindre önskvärda

bostadsutrymmen. Med hänsyn till den omfattning, i vilken köket faktiskt användes såsom sovplats för hembitråde, ansåg sig hembitrådesutredningen emellertid icke kunna föreslå ett principiellt förbud häremot. — Exempel torde kunna anföras på bostadsutrymmen även av annan karaktär än de nyss nämnda. Sålunda torde det ej vara alltför sällsynt, att hembitråde anvisas sovplats i barnkammare.

Den i lagtexten föreslagna inskränkningen av besöksrätten torde sålunda i det avseende varom nu är fråga ha större betydelse än motionärerna antagit. Hembitrådet bör ej ha rätt att mottaga besök i rum, som ej är hennes eget, om besöket skulle vara hinderligt för de sysslor någon familjemedlem har att uträtta. Även om det, såsom motionärerna anført, kan anses självklart, att ordning och skick skall iakttagas vid besök hos hembitrådet, synes alltså visst utrymme finnas för den inskränkande bestämmelsen. Vad denna avser att uttrycka torde böra gälla, även om den utginge ur lagtexten. Om den borttoges, skulle emellertid den återstående oinskränkta bestämmelsen om rätt för hembitrådet att mottaga tillfälliga besök i sin tur kunna föranleda till tvister mellan parterna. Utskottet har övervägt möjligheten att helt slopa bestämmelsen om besöksrätt i paragrafens första stycke och omformulera andra stycket, så att därav framginge, att hembitråde skulle äga mottaga besök på eget rum. Detta skulle emellertid innebära en enligt utskottets mening opåkallad inskränkning i de rättigheter som tillerkänts hembitrådena i Kungl. Maj:ts förslag. På grund av det anförda finner utskottet ej skäl att tillstyrka bifall till motionen II: 496 i denna del.

Bestämmelsen om rätt för hembitråde att mottaga besök utan särskilt tillstånd av arbetsgivaren innehåller, såsom redan berörts, ytterligare en begränsning; den avser endast tillfälliga besök. I *motionerna I: 313 och II: 497* har i enlighet med ett av socialstyrelsen framfört förslag hemställt, att i fråga om besöksrätten måtte göras ett tillägg till paragrafen av följande innehåll: Dock äger hembitrådet icke hysa gäster i rummet efter kl. 23, därest arbetsgivaren motsätter sig detta.

Utskottet anser i likhet med departementschefen, att det icke bör ifrågakomma att bestämma ett visst klockslag, efter vilket hembitrådet icke skulle få hysa gäster i sitt rum. Därmed är ej sagt, att hembitrådet skulle vara berättigat att utan arbetsgivarens samtycke ens tillfälligtvis låta en främmande person vistas i sitt rum över natten. De särskilda förpliktelser som följa av att hembitrådet har sin bostad i arbetsgivarens hem böra enligt utskottets mening utesluta en sådan rätt. I enlighet härmed synes förevarande bestämmelse böra givas den tolkningen, att hembitrådet skall ha rätt att under egen fritid utan särskilt tillstånd låta besökande vistas i sitt rum intill den tidpunkt på kvällen som med hänsyn till orts- och grannförhållanden samt husbondefamiljens levnadssätt kan anses tillbörlig.

7 §.

I förevarande lagrum upptagas regler om hembitrådes rätt till vård vid sjukdom. I sådant avseende föreslås, att hembitråde, som är i arbetsgivarens

hus och kost, vid sjukdom skall äga av arbetsgivaren erhålla bostad och kost jämte nödig personlig tillsyn, så länge avtalet består. Undantag härifrån göres dock för det fall att behov av vård å sjukvårdsinrättning prövats föreligga och intagning å sådan inrättning jämväl ägt rum. Denna rätt till sjukvård är ovillkorlig; förbehåll som strider mot bestämmelsen skall vara utan verkan.

För egentliga sjukvårdskostnader skall hembiträdet enligt förslaget självt svara. Om arbetsgivaren bestritt sådan kostnad, skall han äga rätt att söka den åter av hembiträdet.

Rätten till lön under sjukdom regleras icke i förslaget.

Den hembiträdet enligt denna paragraf tillerkända rätten till sjukvård skall, såsom nämnts, vara »så länge avtalet består». Denna tidsbestämning hänför sig, såvitt angår ett på obestämd tid slutet avtal, till bestämmelsen om uppsägningstid i 5 §. Eftersom denna är 14 dagar, är arbetsgivaren pliktig att draga försorg om hembiträdet under minst denna tid. För de mera sällsynta fall, då hembiträde anställts på bestämd tid (d. v. s. överenskommelse vid avtalets ingående träffats om viss slutdag för anställningen), skall enligt 14 § i förslaget arbetsgivaren, sedan hembitrådets sjukdom varat minst 14 dagar, äga uppsäga avtalet till upphörande efter ytterligare 14 dagar. Hembiträde, som är anställt på bestämd tid, är alltså tillförsäkrat sjukvård av arbetsgivaren under minst 28 dagar.

I *motionerna I: 313 och II: 497* har med särskild syftning på arbetsgivarens förpliktelser vid tidsbestämt arbetsavtal anmärkts, att ehuru arbetsgivaren vid hembitrådets sjukdom i möjligaste mån borde giva henne erforderlig vård, bestämmelserna i förevarande paragraf dock ofta kunde komma att medföra en orimlig börda för arbetsgivaren såväl i ekonomiskt och organisatoriskt som i personligt hänseende. En uppmjukning av dessa bestämmelser vore därför synnerligen önskvärd. Bland annat kunde ifrågasättas att ej giva dem tvingande karaktär.

I *motionen II: 504* har yrkats, att andra stycket i förevarande paragraf måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Hembiträde, som varit anställt hos samma arbetsgivare i minst tre månader, skall, utöver vad ovan sagts, erhålla halv lön i 30 dagar, fri läkare och medicin samt fri sjukhusvård på allmän sal i 30 dagar. Överstiger anställningstiden ett år, skola sagda förmåner utgå under 60 dagar.

Rätten för hembiträde att vid sjukdom under en övergångsperiod få åtnjuta kost och logi samt personlig tillsyn av arbetsgivaren synes utskottet vara av den vikt att någon uppmjukning av de föreslagna bestämmelserna icke bör komma i fråga. Att, såsom ifrågasatts i *motionerna I: 313 och II: 497*, göra bestämmelserna dispositiva, kan utskottet icke finna lämpligt, då hembitrådets förmåner därigenom skulle bliva beroende av arbetsgivarens goda vilja.

Frågan om arbetstgares rätt till lön vid sjukdom har, såsom departementschefen anmärkt, ännu icke varit föremål för någon allmän reglering, och

något trängande skäl att nu i ett speciellt fall lösa frågan synes icke kunna anföras. Enligt vad hembiträdesutredningen upplyst torde några mera framträdande missförhållanden här icke föreligga, då för hembiträdenas vidkommande frågan i praxis erhållit en relativt tillfredsställande lösning. Det torde enligt utredningen förhålla sig så, att vid kortare sjukdomar avdrag på lönen regelmässigt icke brukade ske, medan man däremot vid längre sjukdomar i allmänhet ansåge lön icke böra utgå; det torde nämligen mer och mer anses, att hembiträdet självt hade att genom sjukförsäkring gardera sig mot ekonomiska förluster i händelse av långvarigare sjukdomar. Dock borde måhända anmärkas, att det sist anförda icke syntes äga tillämpning beträffande trotjänarinnor eller överhuvud för hembiträden med mycket långvarig anställning hos en och samme arbetsgivare.

Såsom skäl för att arbetsgivaren icke ålagts att svara för egentliga sjukvårdskostnader har hembiträdesutredningen anfört, att utvecklingen under senare tid gått i riktning mot en avskrivning av den enskilde arbetsgivarens vårdnadsplikt vid sjukdom och en överflyttning härav å det allmänna. Denna utveckling stode tvivelsutan väl överens med modern uppfattning. Utredningen funne det därför uteslutet, att man nu skulle gå tillbaka till legostadgans ordning och sålunda föreskriva en legal skyldighet för arbetsgivaren att bekosta hembiträdets sjukvård. Utskottet ansluter sig till denna ståndpunkt.

På grund av vad sålunda anförts kan utskottet icke tillstyrka bifall till motionen II: 504.

9 §.

9 § innehåller stadgandena om den ordinarie arbetstiden. Denna skall enligt tvingande bestämmelse sluta senast klockan 19. Dock må i fråga om arbete i jordbrukshushåll sådan överenskommelse träffas, genom vilken den ordinarie arbetstiden för månaderna april—september utsträcker sig intill klockan 20. Från tillämpligheten av dessa regler har i förslaget gjorts undantag beträffande hembiträde, som uteslutande eller huvudsakligen har till uppgift att sköta barn. För sådant hembiträde regleras alltså icke kvällsledigheten under arbetsdagar. Däremot skall hon enligt 10 § komma i åtnjutande av samma rätt till fridagar som andra hembiträden.

I motionerna ha erinringar gjorts mot samtliga bestämmelser i detta lagrum.

I motionen II: 504 har till en början såsom en väsentlig brist anmärkts, att den föreslagna lagen endast anger tiden för arbetets slut. Motionären har yrkat, att paragrafen måtte kompletteras med en föreskrift, som begränsar arbetstiden per dag till ett visst maximum, exempelvis 10 timmar, måltider inberäknade.

Av skäl som anförts av sakkunnigutredningarna och departementschefen finner utskottet det övertygande framgå, att någon direkt reglering av hembiträdenas arbetstid med hänsyn till de speciella förhållanden, varunder husligt arbete bedrives, icke lämpligen kan äga rum. Ej heller torde det vara

möjligt att för närvarande bestämma en viss tidpunkt, vid vilken arbetet skall börja. Utskottet får alltså avstyrka bifall till förevarande yrkande.

Beträffande huvudregeln, att den ordinarie arbetstiden skall sluta senast klockan 19, har i *motionerna I: 313 och II: 497* i överensstämmelse med vissa remissyttranden yrkats, att tidpunkten för arbetets normala avslutande fastställs till klockan 19 i allmänhet och till klockan 19.30 för den händelse en mot den sålunda gjorda förlängningen av arbetstiden svarande ledighet beredes hembiträdet som kompenstation. Skillnaden mellan detta förslag och Kungl. Maj:ts skulle väsentligen bli, att någon särskild överenskommelse angående övertidsarbete ej skulle förutsättas för arbete före klockan 19.30. Om, såsom utskottet ämnar föreslå, den primära kompensationsformen för övertidsarbete bestämmes i pengar, skulle hembiträdet dessutom för arbete före klockan 19.30 ej vara berättigad till penningersättning. Det motionsvis framförda förslaget har i remissyttrandena motiverats med de sena måltidsvanorna i större städer.

Såsom skäl mot ett framflyttande av tidpunkten för arbetets avslutande till klockan 19.30 har departementschefen bland annat anfört, att hembiträdernas ordinarie arbetstid även utan en sådan förskjutning bleve avsevärt längre än inom de yrken, som beträffande den kvinnliga arbetskraften stode i konkurrensförhållande till hembiträdesyrket. Det kunde också befaras, att i händelse ändring av förslagen i sådan riktning skulle företagas tiden mellan klockan 19 och 19.30 skulle utnyttjas även av arbetsgivare, som skulle kunna äga möjlighet att förlägga middagsmålet till tidpunkt före klockan 18. Vid en avvägning av de motsatta partsintressen, som här gjorde sig gällande, borde även beaktas, att någon begränsning i möjligheten att efter överenskommelse med hembiträdet påkalla övertidsarbete icke vore föreslagen annat än i fråga om minderåriga hembiträden.

Utskottet ansluter sig till dessa synpunkter och kan alltså icke förorda bifall till det yrkande varom nu är fråga.

Beträffande bestämmelsen om möjlighet till utsträckning av ordinarie arbetstiden i jordbrukshushåll ha yrkanden framställts dels i *motionen II: 495* och dels i *motionen II: 496*. Den förra utmynnar i en hemställan, att lagrummet måtte erhålla sådan lydelse, att nämnda möjlighet kan begagnas endast under andra veckodagar än helgdag och dag före helgdag. I den senare har hemställts, att bestämmelsen måtte helt utgå.

Motsvarighet till särbestämmelsen för jordbrukshushåll fanns upptagen i såväl hembiträdesutredningens som i befolkningsutredningens förslag. Den har emellertid avstyrkts i de yttranden som avgivits av statens arbetsmarknadskommission, riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och svenska landsbygdens kvinnoförbund. Kommissionen har förklarat sig icke finna välbetänt att på detta sätt ställa arbetskraften i jordbrukshushållen, där som regel hembiträdena finge börja sitt arbete tidigare än i andra hushåll, i en i formellt hänseende sämre ställning än andra hembiträden vad beträffade arbetstidens slutpunkt. Därest så skedde kunde

förväntas, att jordbrukshushållen, som redan nu hade avsevärda svårigheter att erhålla tillräckligt med arbetskraft, skulle få sin konkurrensförmåga i detta hänseende ytterligare nedsatt.

Departementschefen har ansett, att särbestämmelsen, trots de olägenheter som med hänsyn till rekryteringen av hembiträden till jordbrukshushåll vore förenade med en sådan, icke torde kunna undvaras, enär under den för jordbruket bråda årstiden de med sådd och skörd sysselsattas arbete icke kunde städse avslutas å sådan tid, att hembiträdets åligganden i sin tur kunde fullgöras till klockan 19.

Utskottet finner för sin del, att vid en avvägning av de mot varandra stående synpunkterna intresset av en tillfredsställande rekrytering av hembiträden till jordbrukshushållen bör väga tyngst. Utskottet vill därför föreslå, att ifrågakvarande särbestämmelse måtte utgå ur lagen.

Vidkommande slutligen undantagsbestämmelsen i fråga om hembitråde, som uteslutande eller huvudsakligen har till uppgift att sköta barn, föreliggande yrkanden dels i *motionen II: 496* och dels i *motionen II: 504*.

I den förra har yrkats, att undantaget måtte begränsas att avse allenast examinerad barnsköterska, medan i den senare hemställts, att undantaget måtte helt utgå.

I hembiträdesutredningens förslag fanns ej motsvarighet till ifrågakvarande bestämmelse, vilket berodde därpå att barnsköterskor — dock endast examinerade — voro helt undantagna från lagens tillämpning. Befolkningsutredningen upptog i sitt förslag ett stadgande, enligt vilket för hembitråde, som anställts för att uteslutande eller huvudsakligen sköta barn, ej skulle gälla bestämmelserna om arbetstidens slutpunkt. I förhållande till detta torde Kungl. Maj:ts förslag innebära den avvikelser, att avgörande vikt ej skall fästas vid för vilket ändamål hembiträdet anställts utan vid de uppgifter hembiträdet faktiskt har.

För utskottet framstår det såsom uppenbart, att lagens kvällstidsreglering icke kan bli tillämplig beträffande barnsköterska, till vars uppgifter hör arbete, som regelmässigt måste utföras efter klockan 19. Den sena tidpunkten för arbetets avslutande följer så att säga med yrket. Att här göra skillnad mellan examinerade barnsköterskor och andra hembiträden med i huvudsak samma arbetsuppgifter torde ej vara befogat. För övrigt torde uttrycket »examinerad barnsköterska» icke vara ägnat att åstadkomma nödig avgränsning, eftersom utbildning i barnskötsel bedrivs på olika sätt och någon officiell examen icke finnes. På grund härav får utskottet avstyrka bifall till de i frågan väckta motionerna.

10 §.

Enligt detta lagrum skall hembitråde äga åtnjuta fridagar i viss angiven omfattning.

I *motionen II: 496* har beträffande helgdagsledigheten, fränsett den 1 maj, yrkats, att hembitråde skall äga åtnjuta fridagar minst varannan söndag eller annan allmän helgdag av kyrklig karaktär.

I motionen II: 504 har hemställts, att lagrummet måtte erhålla följande lydelse:

Hembiträde äger, ändå annat avtalats, åtnjuta fridagar i minst följande omfattning:

a) en fridag varje vecka, varav minst var tredje sådan förlägges till söndag eller helgdag;

b) den 1 maj — — — nämnda dag.

De i propositionen föreslagna bestämmelserna torde vara avfattade i anslutning till de i praxis förekommande huvudtyperna av ledighet. Utskottet delar departementschefens uppfattning, att sedvänjan att bereda hembiträdena helledighet varannan söndag ännu icke torde ha trängt så igenom, att tiden kan anses vara inne att lagfästa densamma. Enligt utskottets mening böra därför de i motionerna gjorda yrkandena icke föranleda ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

13 §.

I denna paragraf av förslaget lämnas regler om kompensation för övertidsarbete. Denna skall i första hand utgå i form av ledighet å ordinarie arbetstid. Ledigheten skall, om parterna äro därom ense, kunna utbytas mot särskild övertidsersättning.

I motionerna II: 496 och II: 504 har yrkats, att den primära kompensationsformen måtte bli övertidsersättning.

Enligt motionen II: 496 bör paragrafens första stycke i anslutning till detta yrkande erhålla följande ändrade lydelse:

För arbete å övertid är hembiträdet berättigat till särskild övertidsersättning. Äro arbetsgivaren och hembiträdet därom ense, må övertidsersättningen utbytas mot sådan ledighet å ordinarie arbetstid, som kan anses skälig med hänsyn till arten av det å övertid utförda arbetet. Ledigheten må icke förläggas till tid före klockan 9 och må ej heller varje gång utgå under kortare tid än två timmar.

I motionen II: 504 har föreslagits denna lydelse av samma stycke:

Såsom gottgörelse för arbete å övertid är arbetsgivare pliktig att utge kontant ersättning (övertidsersättning). Äro arbetsgivaren och hembiträdet därom ense, må den kontanta ersättningen utbytas mot ledighet å ordinarie arbetstid.

I fråga om den form, i vilken kompensation för övertidsarbete skall utgå, skilde sig hembiträdesutredningens och befolkningsutredningens förslag från varandra. Enligt det förra förslaget skulle kompensationen i första hand utgå i form av övertidsersättning och i andra hand, därest parterna enades därom, i form av motsvarande ledighet å annan tid. Enligt befolkningsutredningens förslag gällde motsatt ordning. Båda dessa alternativ ha vissa skäl för sig.

Med hänsyn bland annat till att penningersättningen är den vanliga formen för övertidskompensation inom andra yrken finner utskottet för sin del övervägande skäl tala för att denna form kommer att i första hand tillämpas även

beträffande hembiträdena. Från en regel utformad i enlighet härmed bör dock enligt utskottets mening undantag göras för vakttjänst samt för arbete som är föranlett av sjukdomsfall.

Vakttjänst, såsom tillsyn av barn, passning av telefon eller dörrklocka eller dylikt, innebär oftast icke arbete i egentlig mening utan består väsentligen i en skyldighet för hembiträdet att icke tillbringa sin fritid utanför arbetsgivarens hem och att vara till hands vid förekommande behov. Det synes icke skäligt att föreskriva skyldighet för arbetsgivaren att ersätta sådan tjänstgöring med pengar. Arbetsgivaren bör enligt utskottets mening hava rätt att välja mellan sådan ersättning och gottgörelse genom ledighet å ordinarie arbetstid. Vad nu sagts bör dock gälla endast i fråga om tjänstgöring, som uteslutande är att anse som vakttjänst. Om vakttjänsten kombineras med annat arbete för arbetsgivarens eller dennes familjs räkning, blir arbetsgivaren skyldig att gälda övertidsersättning.

Arbetsgivaren synes böra tillerkännas valrätt mellan övertidsersättning och gottgörelse genom ledighet även då övertidsarbetet föranletts av sjukdomsfall, som avses i 12 § andra stycket.

13 § i Kungl. Maj:ts förslag har av utskottet ändrats i överensstämmelse med nu anförda synpunkter.

14 §.

I 14 § upptagas bestämmelser rörande uppsägning av tidsbestämt arbetsavtal på grund av hembiträdets sjukdom.

De under 7 § anmärkta, i *motionerna I: 313 och II: 497* gjorda erinringarna beträffande hembiträdes rätt till vård vid sjukdom hänföra sig även till 14 §. Även i sådant avseende torde de få anses besvarade genom vad utskottet anfört under 7 §.

I *motionen II: 504* har yrkats, att de i förevarande lagrum föreslagna tidsperioderna om 14 dagar måtte ökas till 15 dagar. Denna hemställan torde stå i samband med motionärens ändringsyrkande beträffande 7 §. Då detta avstyrkts av utskottet, torde ej heller den nu ifrågakvarande hemställan böra föranleda någon ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

15 §.

I 15 § tredje stycket föreskrives, att hembiträde skall vara skyldigt att efter anmodan av arbetsgivaren på dennes bekostnad anskaffa och för arbetsgivaren förete läkarintyg angående sitt hälsotillstånd.

I *motionerna I: 313 och II: 497* har uttryckts tillfredsställelse med nämnda bestämmelse. Särskilt med avseende å nyanställda hembiträden vore det viktigt, att arbetsgivaren hade rätt att kräva friskbetyg. Möjligen vore det ännu bättre, om steget toges fullt ut så att hembiträdet ålades skyldighet att uppvisa läkarintyg vid avtalets ingående. En dylik bestämmelse skulle vara synnerligen önskvärd för familjer med barn.

Utskottet vill erinra om att departementschefen i motiveringen till ifrågakvarande stadgande ansett hinder icke möta mot en tillämpning av detsamma

redan vid hembiträdes tillträdande av anställning. Bestämmelsen om skyldighet för arbetsgivaren att bekosta läkarintyget har tillkommit såsom korrektiv mot att stadgandet skulle av arbetsgivaren utnyttjas i trakasseringsyfte. De i motionerna anförda synpunkterna föranleda ej något annat yttrande från utskottets sida.

16 §.

16 § upptager regler om rätt för hembiträde att uppsäga arbetsavtalet till upphörande i förtid. Såsom grund för uppsägning skall bland annat anses, om arbetsgivaren underlåter att lämna hembiträdet tillbörlig kost eller bostad, där sådan förmån är avtalad.

Mot denna bestämmelse har i *motionerna I: 313 och II: 497* invänts, att uttrycket »tillbörlig» säkerligen kunde tolkas på flera olika sätt, varför det borde utgå.

Om ordet »tillbörlig» borttoges ur lagtexten, skulle denna icke komma att giva uttryck för den tanke som förestavat ifrågavarande uppsägningsgrund. Genom detta ord anges, att förmånerna skola vara av den kvantitet och kvalitet som skäligen kan fordras. Vad beträffar bostadens beskaffenhet erinras om att arbetsgivaren enligt 6 § är skyldig att tillhandahålla bostadsutrymme av beskaffenhet som sägs i hälsovårdsstadgan. Brister han häri eller underlåter han, i fall då han utfäst bättre bostad, att uppfylla sitt åtagande, lärer laga skäl till uppsägning föreligga. Vidkommande kosten torde stadgandet få anses innebära, att hembiträdet äger uppsäga avtalet, om densamma är otillräcklig eller av dålig beskaffenhet. Med hänsyn till det anförda anser utskottet, att stadgandet bör bibehållas i den i propositionen föreslagna avfattningen.

Utskottets hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med förklarande att det genom propositionen framlagda förslaget icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

H e m b i t r ä d e s l a g .

Häri genom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å avtal, varigenom arbetstagare åtager sig att utföra huvudsakligen husligt arbete i arbetsgivarens hushåll.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) avtal, som är ingånget för viss sammanhängande tid understigande en månad;

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

- b) avtal, som avser mindre antal dagar i veckan än sex;
 - c) avtal, som icke innefattar heltidssysselsättning.
- Arbetstagaren kallas i denna lag hembitråde.

2 §.

Såsom hembitråde skall vid tillämpning av denna lag ej räknas:

- a) medlem av arbetsgivarens familj;
- b) husföreståndarinna eller därmed jämförlig arbetsledare i hushåll, där hembitråde är anställt;
- c) hushållerska eller annan, som självständigt sköter hemmet i husmoders ställe.

Avtalets ingående samt anställnings- och uppsägningstid.

3 §.

Avtal om anställande av hembitråde skall upprättas skriftligen, om endera parten det begär.

4 §.

Anställningen skall, där ej annorlunda överenskommits, taga sin början klockan 12 å anställningens första dag och sluta klockan 19 å dess sista dag.

5 §.

Är avtal ingånget för bestämd tid, skall avtalet, där ej arbetsgivaren och hembiträdet annorlunda åsämjas, upphöra att gälla då den överenskomna tiden gått till ända. Om avtalstiden ej understiger ett år, skall avtalet dock anses förlängt på obestämd tid, därest uppsägning ej skett senast fjorton dagar före avtalstidens slut.

Är avtalstiden ej bestämd, skall avtalet, där ej annat överenskommits, upphöra att gälla fjorton dagar efter det uppsägning å någondera sidan skett.

Bostad, vård vid sjukdom samt tid för löns utbetalande.

6 §.

Ingår i hembiträdes löneförmåner bostad hos arbetsgivaren, äger hembiträdet, ändå att annorlunda avtalats, rätt till bostadsutrymme av beskaffenhet som sägs i hälsovårdsstadgan. Hembiträdet äger därstädes under fritid mottaga tillfälliga besök, i den mån märklig olägenhet därigenom ej kan anses uppkomma för arbetsgivaren eller dennes familj. Vid avtalets upphörande äger hembiträdet nyttja bostadsutrymmet till klockan 8 dagen efter sista arbetsdagen.

Har hembitråde fått eget rum sig tillförsäkrat, må det ej tagas i anspråk för arbetsgivarens eller hans familjs räkning.

7 §.

Blir hembitråde, som är i arbetsgivarens hus och kost, på grund av sjukdom förhindrat att utföra sina sysslor, äger hembiträdet att, så länge avtalet

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Består, av arbetsgivaren erhålla bostad och kost jämte nödig personlig tillsyn, där ej behov av vård å sjukvårdsinrättning prövats föreligga och intagning å sådan inrättning jämväl ägt rum. Häremot stridande förbehåll vare utan verkan.

Har arbetsgivare, utöver vad i första stycket sägs, bestritt kostnad för sjukvård åt hembiträdet, må arbetsgivaren söka kostnaden åter av hembiträdet.

8 §.

Hembiträde tillkommande kontant lön, som beräknas för månad eller längre tid, skall, där ej annat överenskommits, utbetalas å sista söckendagen i varje kalendermånad.

Kvällsledighet och fridagar.

9 §.

Den ordinarie arbetstiden skall, ändå att annorlunda avtalats, sluta senast klockan 19. *Dock må i fråga om arbete i jordbrukshushåll sådan överenskommelse träffas, genom vilken den ordinarie arbetstiden för månaderna april—september utsträcker intill klockan 20.*

Den ordinarie arbetstiden skall, ändå att annorlunda avtalats, sluta senast klockan 19. Vad *sålunda stadgats* gäller dock ej i fråga om hembiträde, som uteslutande eller huvudsakligen har till uppgift att sköta barn.

Vad i denna paragraf stadgas gäller ej i fråga om hembiträde, som uteslutande eller huvudsakligen har till uppgift att sköta barn.

10 §.

Hembiträde äger, ändå att annat avtalats, åtnjuta fridagar i minst följande omfattning:

- a) *antingen* var tredje söndag eller annan allmän helgdag av kyrklig karaktär eller efter klockan 13 varannan sådan dag;
 - b) en bestämd vardag varje vecka efter klockan 14;
 - c) den 1 maj efter klockan 13, såframt fridag ej jämlikt stadgandet under
- a) åtnjutes nämnda dag.

11 §.

Fridag som hembiträde enligt avtal äger åtnjuta må, när arbetsgivaren och hembiträdet äro därom ense, för särskilt fall utbytas mot motsvarande ledighet å annan tid.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Arbete å övertid.**12 §.**

Arbetsgivare äger, där så är av behovet påkallat, efter den enligt 9 § bestämda slutpunkten för den ordinarie arbetstiden använda hembiträdet till arbete å övertid.

Jämväl å fridag må hembiträde användas till arbete å övertid, såframt arbetet föränledes av akut sjukdomsfall inom arbetsgivarens familj eller, beträffande jordbrukshushåll, jämväl av sjukdomsfall bland djuren.

I jordbrukshushåll må hembiträde därjämte å dag, då hembiträdet eljest skulle hava jämlikt 10 § under b) åtnjutit fridag, för brådiskande arbete under sådd eller skörd användas till arbete å övertid.

Hembiträde är skyldigt utföra arbete å övertid, som föränledes av omständigheter som i andra stycket sägs. I fråga om hembiträdes skyldighet i övrigt att utföra arbete å övertid gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet.

13 §.

Såsom gottgörelse för arbete å övertid är arbetsgivare pliktig att å ordinarie arbetstid bereda hembiträdet den ledighet, som kan anses skälig med hänsyn till arten av det å övertid utförda arbetet. Ledigheten må icke förläggas till tid före klockan 9 och må ej heller varje gång utgå under kortare tid än två timmar. Äro arbetsgivaren och hembiträdet därom ense, må ledigheten utbytas mot särskild övertidsersättning. Sådan ersättning skall ock utgå, där hembiträdet vid anställningens upphörande ännu icke kommit i åtnjutande av hembiträdet såsom gottgörelse för övertidsarbete tillkommande ledighet.

För arbete å övertid äger hembiträde erhålla gottgörelse. Denna skall utgå i penningar eller ock, där arbetet innefattar allenast vaktjänst eller är föränlett av omständigheter som i 12 § andra stycket sägs, i form av ledighet å ordinarie arbetstid. Ändå att arbetet å övertid är av sådan art att gottgörelsen skall utgå i form av penningar, må den, där arbetsgivaren och hembiträdet äro därom ense, utbytas mot ledighet.

Ledighet såsom gottgörelse för arbete å övertid skall motsvara vad som kan anses skäligt med hänsyn till arten av det å övertid utförda arbetet. Ledigheten må icke förläggas till tid före klockan 9 och må ej heller varje gång utgå under kortare tid än två timmar. Där hembiträdet vid anställningens upphörande ännu icke kommit i åtnjutande av hembiträdet såsom gottgörelse för övertidsarbete tillkommande ledighet, skall i stället utgå övertidsersättning.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Avtal, varigenom hembitråde helt eller delvis undandragits förmån enligt denna paragraf, vare utan verkan.

Avtalets upphörande i vissa fall samt betyg.

14 §.

Har hembitråde, som är anställt för bestämd tid, på grund av sjukdom varit under minst fjorton dagar oförmöget att utföra sina sysslor, äger arbetsgivaren uppsäga avtalet med iakttagande av fjorton dagars uppsägningstid. Återfår hembiträdet före uppsägningstidens utgång sin arbetsförmåga, vare uppsägningen, om annan ej anställts i hembiträdets ställe, förfallen.

Avtal, som avviker från vad i denna paragraf sägs, vare utan verkan mot hembitråde.

15 §.

Arbetsgivare äger uppsäga avtal till omedelbart upphörande:

a) om hembiträdet i väsentlig mån åsidosätter sina skyldigheter mot arbetsgivaren;

b) om hembiträdet befinnes lida av tuberkulos eller av könssjukdom i smittsamt skede.

Uppsägning av anledning som i första stycket under a) sägs må dock ej ske, om till grund därför uteslutande åberopas förhållande, varom arbetsgivaren ägt vetskap mera än en vecka före uppsägningen.

Hembitråde är skyldigt att efter anmodan av arbetsgivaren på dennes bekostnad anskaffa och för arbetsgivaren förete läkarintyg angående sitt hälsotillstånd.

16 §.

Hembitråde äger uppsäga avtal till omedelbart upphörande:

a) om arbetsgivaren dröjer med erläggande av överenskommen lön utöver två söckendagar efter förfallodagen eller underlåter att lämna hembiträdet tillbörlig kost eller bostad, där sådan förmån är avtalad;

b) om arbetsgivaren eller någon av dennes familj eljest i väsentlig mån åsidosätter sina skyldigheter mot hembiträdet;

c) om arbetsgivaren eller någon inom dennes bostad boende befinnes lida av tuberkulos eller av könssjukdom i smittsamt skede;

d) om arbetsgivaren med sitt hushåll stadigvarande bosätter sig å annan ort.

Uppsägning av anledning som i första stycket under a) eller b) sägs må dock ej ske, om till grund därför uteslutande åberopas förhållande, varom hembiträdet ägt vetskap mera än en vecka före uppsägningen. Ej heller må förhållande som i första stycket under d) sägs åberopas till stöd för uppsägning, där hembiträdet medföljt till den nya orten.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

17 §.

Då avtal uppsagts, vare arbetsgivaren skyldig att på begäran lämna hembiträdet betyg angående anställningen.

Betyget skall innehålla uppgift om anställningens art och anställningstiden, hembitrådets flit, ordning och skicklighet i arbetet ävensom, där hembiträdet så begär, av vem avtalet uppsagts och, där uppsägningen skett av arbetsgivaren, anledningen därtill.

Förbehåll, varigenom hembiträde enligt denna paragraf tillkommande rätt inskränkes, vare ogillt.

Särskilda bestämmelser rörande minderåriga hembiträden.

18 §.

Hembiträde, som icke fyllt aderton år, må, ändå att annat avtalats, icke mera än sju timmar i veckan användas till arbete å övertid.

Arbetsgivare må icke använda minderårigt hembiträde till arbete på sådant sätt, att hembitrådets användande kan anses medföra fara för olycksfall eller för överansträngning eller annan menlig inverkan på hembitrådets hälsa eller kroppsutveckling.

Arbetsgivaren skall tillse, att hembiträdet erhåller de raster i arbetet, som med hänsyn till bestämmelserna i andra stycket äro erforderliga.

Skadestånd.

19 §.

Äsidosätter arbetsgivare eller hembiträde sina förpliktelser enligt avtalet eller denna lag, gälde därav uppkommen skada.

Vid bedömande om och i vad mån skada uppstått, skall hänsyn tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

Om det med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande i avseende å tvistens uppkomst, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt finnes skäligt, må skadeståndets belopp nedsättas; fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet må ock äga rum.

20 §.

Talan å skadestånd, som i 19 § avses, skall anhängiggöras inom sex månader från det skadan timade. Försummas det, vare rätt till talan förlorad.

Denna lag träder i kraft den 1 november 1944 och gäller till och med den 31 oktober 1947.

B. att motionerna I: 313, II: 495—II: 497 och II: 504, i den mån de icke beaktats genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 maj 1944.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Norman*, *Löfvander*, *Olof Carlsson*, *Manner-skantz*, *Roos**, *Hage*, *Carl Eric Ericsson** och *Söderkvist*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Olovson* i Västerås*, fröken *Andersson*, herrar *Pettersson* i Hällbacken, *Ryberg*, fru *Nordgren*, herr *Cruse* och fru *Johansson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

- 1) av herr *Hage*;
- 2) av herr *Carl Eric Ericsson*;
- 3) av herr *Olovson* i Västerås, fru *Nordgren*, herr *Cruse* och fru *Johansson*, vilka anförde:

beträffande 6 § första stycket i utskottets förslag till hembiträdeslag:

Med tillstyrkande av vad som i denna del anförts i motionen II: 496 förordas vi, att satsen »i den mån märklig olägenhet därigenom ej kan anses uppkomma för arbetsgivaren eller dennes familj» utgår och att 6 § första stycket alltså erhåller följande lydelse:

Ingår i hembiträdes löneförmåner bostad hos arbetsgivaren, äger hembiträdet, ändå att annorlunda avtalats, rätt till bostadsutrymme av beskaffenhet som sägs i hälsovårdsstadgan. Hembiträdet äger därstädes under fritid mottaga tillfälliga besök. Vid avtalets upphörande äger hembiträdet nyttja bostadsutrymmet till klockan 8 dagen efter sista arbetsdagen.

beträffande 9 § i utskottets förslag till hembiträdeslag:

I 9 § sägs, att vad som stadgas i sagda paragraf icke skall gälla i fråga om hembiträde, som uteslutande eller huvudsakligen har till uppgift att sköta barn.

Ett undantagande av dessa hembiträden från denna del av lagens bestämmelser synes oss vara ur flera synpunkter olämpligt. Å ena sidan skulle detta kunna leda till ett kringgående av lagen, enär svårigheterna att draga gränsen mellan vad som är huvuduppgiften för ett ensamt hembiträde i en familj med minderåriga barn — skötseln av barnen eller de övriga sysslorna i hemmet — säkerligen torde bli stora. Å andra sidan kan en dylik undan-

tagsbestämmelse lätt komma att medföra svåra konsekvenser för familjer med små barn genom att hembiträderna undvika att taga plats i sådana familjer eller åtaga sig skötseln av barn, då de därigenom riskera att gå miste om en förmån, som andra hembiträden *lagenligt* äro tillförsäkrade. Och därtill en av de förmåner, som hembiträderna sätta mycket stort värde på.

I motionen II: 496 har yrkats att en dylik undantagsbestämmelse endast borde gälla beträffande *examinerad* barnsköterska, som oftast intager en helt annan ställning i familjen än hembiträdet och vars arbetsavtal i regel är baserat på bestämmelser, uppgjorda av vederbörandes organisation. Gentemot detta har framhållits att det *dels* vore svårt att definiera begreppet *examinerad* barnsköterska, då några bestämda regler för barnsköterskeutbildningen inte finnas, och *dels* att en stor del familjer icke ha ekonomiska möjligheter att hålla sig med särskilt utbildad barnsköterska. De sålunda anförda skälen synas oss bärande. Vi påyrka därför endast sådan ändring i ifrågavarande paragraf, att hembiträde, som uteslutande har till uppgift att sköta barn, d. v. s. barnsköterska, skall undantagas från stadgandet i 9 §, vilken bör erhålla följande lydelse:

Den ordinarie arbetstiden skall, ändå att annorlunda avtalats, sluta senast klockan 19. Vad sålunda stadgats gäller dock ej i fråga om hembiträde, som uteslutande har till uppgift att sköta barn.

beträffande 10 § i utskottets förslag till hembiträdeslag:

Under hänvisning till de skäl, som anförts i motionen II: 496, yrka vi, att 10 § måtte erhålla följande lydelse:

Hembiträde äger, ändå att annat avtalats, åtnjuta fridagar i minst följande omfattning:

- a) varannan söndag eller annan allmän helgdag av kyrklig karaktär;
- b) en bestämd vardag varje vecka efter klockan 14;
- c) den 1 maj efter klockan 13, såframt fridag ej jämlikt stadgandet under a) åtnjutes nämnda dag.

4) av herrar *Mannerskantz* och *Carl Eric Ericsson* samt fröken *Andersson*, vilka beträffande 13 § i utskottets förslag till hembiträdeslag anført:

Den i Kungl. Maj:ts förslag intagna bestämmelsen att gottgörelse för arbete å övertid i första hand skall utgå i form av ledighet under den ordinarie arbetstiden synes vara den lämpligaste med hänsyn till de skiftande förhållanden, som råda beträffande arbetet i hemmen. Även bör särskilt beaktas att många hushåll, där husmodern synnerligen väl behöver hjälp av hembiträde på grund av stor familj eller annat eget arbete, icke hava en ekonomi som tål vid en ekonomisk belastning öfver hembiträdets ordinarie löneförmåner. Icke minst sedan utskottet föreslagit borttagande av bestämmelsen i 9 § i fråga om utsträckt arbetstid vid jordbrukshushåll under sommarhalvåret kan utskottets förslag om obligatorisk kontant övertidsersättning komma att bliva betungande i de fall, som därav beröras.

I anledning härav yrkas, att 13 § måtte erhålla den i propositionen föreslagna lydelsen.